

VOLKSKUNST

INSTITUUT VOOR VLAAMSE VOLKSKUNST

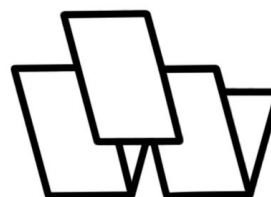
INHOUD

EDITORIAAL - Het hek en de dam.	1
WERKING IVV	
Dansbeschrijving Carrousel	5
IVV geeft advies voor Leuvense reus.	5
REDACTIONEEL	
Beste wensen.	6
Abonnementen 2012	7
ADVERTENTIE	8
FLANDRIENS	
Eyndelingen - Interview met Jeanne Geleyn en Gudrun Van Eynde	9
VOLKSGEBRUIKEN	
Schieten bij huwelijken is Vlaams erfgoed dat moet bewaard blijven! . .	13
VERSLAG	
De 4de Zeeuwse Streekdrachtendag te Cadzand op 27 augustus 2011	21
Enquête over tradities	26
VOLKSVERHALEN - Verhalen over dokters, heiligen en een “drupke”.. . . .	27
INTERNATIONAAL - Etienne Vankeirsbilck te gast in Chinese talkshow . . .	31
UNESCO	32
COLOFON	32

v.u. G. Laekeman,
Dorpsstraat 83, 9190 Stekene

INSTITUUT
VOOR
VLAAMSE
VOLKSKUNST

VLAAMS
DANSARCHIEF

*

VLAAMS
VENDELARCHIEF

*

STREEKDRACHTEN
COMMISSIE

JAARGANG 36
NUMMER 4
DECEMBER 2011

DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT
VOOR DE STUDIE EN DE VERSPREIDING VAN
DE VLAAMSE VOLKSCULTUUR
Afgiftekantoor Lokeren 1 - P 706365

België
P.B.
9160 Lokeren 1
8/4264

VOLKSKUNST

UNESCO

**Het IVV is geaccrediteerd door UNESCO als
Expertisecentrum voor Cultureel Erfgoed**

COLOFON

Volkskunst is het kwartaalblad van het Instituut voor Vlaamse Volkskunst.

Jaargang 36 - nummer 4 - december 2011

Aan dit nummer werkten mee:

Stefaan Haesen, Gert Laekeman, Johan Lambrechts, Marcel Oelbrandt, Henri Vannoppen en Jos Van Eyken.

Iedere auteur is inhoudelijk verantwoordelijk voor zijn/haar bijdrage.

Overname van artikels is toegestaan mits bronvermelding.

Het abonnementsgeld voor 2012 bedraagt 15 euro, over te schrijven op bankrekening 416-3079451-83 van IVV, Dorpsstraat 83 te 9190 Stekene, met vermelding van 'Volkskunst' en het adres van de abonnee.

Buitenlandse abonnees betalen 20 euro, over te schrijven naar IBAN nr. BE14 4163 0794 5183, BIC code KREDBEBB.

Verenigingen en organisaties kunnen zich abonneren voor 17,50 euro en ontvangen elk kwartaal twee gedrukte exemplaren. Voor 25 euro krijgt je groep daarnaast een gepersonaliseerde toegang tot de IVV-website. Daarmee kan je samenvattingen van dansen en vendelreeksen afhalen en *Volkskunst* in digitaal formaat.

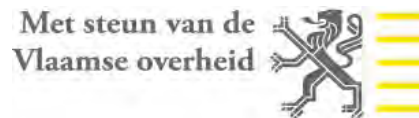
Proefnummers van dit tijdschrift kunnen gevraagd worden aan:

IVV-secretariaat, p/a Zwaluwstraat 16, 9160 Lokeren, tel. 0476 35 59 76, e-post secretariaat@instituutvlaamsevolkskunst.be

Alle IVV-uitgaven kunnen ook besteld worden bij onze medewerker:

Paula Wouters, Herentalsebaan 73, 2240 Zandhoven, tel. 03 475 12 05.

of via de IVV-website www.instituutvlaamsevolkskunst.be en e-post bestellingen@instituutvlaamsevolkskunst.be

EDITORIAAL

Het hek en de dam

We hebben een tijdje moeten wachten, maar nu is het hek van de dam. Minister Joke Schauvliege heeft eind oktober de brieven rondgestuurd over wie wel en wie niet mag rekenen op een werkingstoelage gedurende de komende beleidsperiode 2012-2016. Maar geen nood: niet betaalde vrijwilligers ploegen voort op de cultuurakker.

Op 19 november II. vierde de Vlaamse Volkskunstbeweging (VVKB) 60 jaar actief zijn. De cultuurtempel Westrand in Dilbeek gonsde van bedrijvigheid die zaterdag. In het 'voorprogramma' zat een studiesessie van het Algemeen Nederlands Verbond (ANV) over de toekomst van onze tradities. Naast VVKB waren o.a. ook de Vlaamse Volkskunstgemeenschap (VVG) en de Hoge Gilderaad der Kempen (HGK) present om de resultaten van enquêtes toe te lichten. Professor Stefaan Top coördineerde het panelgesprek. Tradities worden wel naar waarde geschat, maar tegelijk uitten de panelleden hun zorg voor de toekomst. Tradities hebben inhoudelijk voldoende draagkracht. Ze kaderen evenwel in een evoluerende wereld. Vooral over de vorm valt nog te discussiëren.

Na het panelgesprek kon de eigenlijke viering van start gaan. Professor Stefaan Top gaf een uitstekend overzicht over de structurele evolutie van de erfgoedsector gedurende de jongste decennia. VVKB-voorzitter Theo Smet vertelde over 60 jaar geschiedenis van VVKB. Zowel op vlak van beleid als in de jongste decennia van VVKB werden belangrijke beslissingen genomen, waarbij VVKB uiteindelijk koos voor een onafhankelijke positie met het actief beoefenen van Vlaamse volkskunst als prioriteit. Na de academische zitting werden we vergast op een twee uur durend schouwspel waarin 31 dansen of suites aan bod kwamen. Een waar

*IVV-voorzitter Gert Laekeman hield een begeisterende toespraak t.g.v. 60 jaar VVKB. Hij loofde het actief beoefenen van volkskunst als vorm van cultureel basiswerk.
(Foto Fred Scholliers.)*

degustatiemenu waarin traditionele Vlaamse dansen en nieuwe creaties gemengd werden met vendelspel. Het ensemble Staf Cogneau en het West-Vlaams Volksdansorkest zorgden voor muzikale ondersteuning. Alles stond onder puike regie van Lieven Demuynck. Nadien werden alle aanwezigen nog eens op een heerlijke receptie vergast. Proficiat werkpaarden van VVKB voor zoveel belangloos enthousiasme. VVKB heeft draagkracht, dat is duidelijk. Op dus naar de volgende 60 jaar!

Veertien dagen later was IVV weerom met een uitgebreide delegatie aanwezig tijdens de opening van het Brabants Centrum voor Muziektradities (BCM) in Kampenhout. Bezieler Hubert Boone gaf anderhalf jaar geleden een teken aan burgemeester Jean Meeus. Hubert zocht een onderkomen voor zijn rijk archief, muziekinstrumenten inclusief. Al snel was de burgemeester gewonnen voor de oprichting van een muziekcentrum. Hij vond een bondgenoot in de persoon van Gerry Croon (Toeristische Dienst Kampenhout) en ook de gemeenteraad was het idee genegen. Op zondag 4 december 11. was het dan zover. In Villa Lucie konden we genieten van een zelfinstructieve hommeltentoonstelling, demonstraties van hommelspelers inclusief. De bedoeling bestaat erin

Huberts archief een definitieve plaats te geven in de in restauratie zijnde oude pastorij. Klikken op de webstek van het Centrum brengt ons al in de sfeer ¹. Die zondagmorgen was Kampenhout verzamelplaats voor wie Vlaamse volksmuziek een warme plaats in zijn of haar hart heeft toebedeeld. Het Brabants Centrum voor Muziektradities mogen we beschouwen als een voorbeeld

van wat persoonlijk contact en harmonie tussen mensen vermogen. We blijven Hubert en de gemeente Kampenhout eeuwig dankbaar en duimen voor een intense publieke belangstelling tot ver buiten de gemeentelijke grenzen.

Harmonie is ook het recept voor gelukzalige dansbeleving. Mensen die met elkaar kunnen genieten van dans beleven het toppunt van harmonie. Streven naar harmonie maakt mensen mooier en blijer. En het menu is uitgebreid: wals, mazurka, polka, schottisch en de aanverwante polka mazurka, varsovienne en redova. Wie wil leren op de dansvloer begeeft zich aan een van onze talrijke kadrils. Op rijen 2 en 4 kunnen

1. <http://www.kampenhout.be/bcm/index.php>

INTERNATIONAAL

Etienne Vankeirsbilck te gast in Chinese talkshow

Etienne Vankeirsbilck te gast in Chinese talkshow

Oostrozebekenaar Etienne Vankeirsbilck is stichter en ondervoorzitter van de Internationale Organisatie voor Volkskunst. Hij reist de wereld rond ter bescherming en promotie van volkskunst. Dat bracht hem vorige week in een Chinese televisieshow.

ARNE VANSTEENKISTE

Oostrozebekenaar reist wereld af voor volkskunst

Etienne Vankeirsbilck te gast in het programma Culture Matters op de Chinese zender ICS Shanghai. Foto: ivv

OOSTROZEBEKE Al twintig jaar is Etienne Vankeirsbilck vaste gast in China. Als stichter van het IOV, de internationale organisatie voor volkskunst, een vereniging die erkend werd door Unesco, treedt hij op als adviseur bij de organisatie van folklorefestivals in de hele wereld. Hij loodt ondermeer Europese volksgroepen naar het internationale kunstenfestival van Shanghai dat elke twee jaar plaatsvindt.

ETIENNE VANKEIRSBILCK
Ondervoorzitter Internationale
Organisatie voor Volkskunst

In Vlaanderen verdwijnt de eigenheid razendsnel, maar in andere landen is men er veel trotser op

Als kenner van de volkskunst werd hij vorige week uitgenodigd in de studio van Culture Matters. Een televisieprogramma op de Chinese ICS

Shanghai. De zender heeft via kabel een bereik van enkele miljoenen huishoudens in China, maar is ook online te bekijken. Vankeirsbilck werd uitgenodigd als kenner voor een panelgesprek over de relatie tussen cultuur en milieu. 'Al 32 jaar ben ik bezig met

het IOV', vertelt de stichter van de wereldwijde organisatie. 'We organiseren festivals, forums en wetenschappelijke congressen om volkskunst te

beschermen en te promoten. Van dans en muziek tot de keuken uit volksculturen. Zowel materieel als niet-materieel erfgoed houden we zo in

stand. Op die manier kwam ik in contact met enkele Chinese organisaties. Bijvoorbeeld in Shanghai wordt tweejaarlijks het Shanghai Arts Festival georganiseerd, vergelijkbaar met ons Festival van Vlaanderen. Voor dat festival hadden ze ook enkele Europese groepen uitgenodigd. Maar omdat ze zelf niet thuis zijn in onze cultuur en ze zeker wilden zijn van kwaliteit op de verschillende podia, kreeg ik de vraag enkele groepen te selecteren. Dat doe ik nog steeds. Ik reis minstens éénmaal per jaar naar China.'

Rood sjaaltje en klompen

De naam folklore in ons land doet volgens Vankeirsbilck onter aan de volkskunst. 'Folklore is bij ons een man met een rood sjaaltje aan en klom-

pen. Maar volkskunst is veel meer dan dat. Elke stad, elke regio kent zijn eigen gebruiken. In muziek, dans of klederdracht. In Vlaanderen verdwijnt die eigenheid razendsnel, maar in andere landen is men er veel trotser op. Volkskunst krijgt bij ons weinig aandacht in de media, maar het is zeer belangrijk om ons erfgoed, en bij uitbreiding al erfgoed in ere te houden. Als wij het niet doen, doet niemand het. De jeugd is niet altijd even geïnteresseerd in erfgoed, maar dat heeft te maken met kwaliteit. Als we kwaliteit aanbieden en de kans om in de schijnwerpers te staan, is iedereen geïnteresseerd in volkskunst. Ook de jeugd', aldus Vankeirsbilck.

IOV
www.iov-world.com

wens uitspreken die ik niet durf neerschrijven, en als dat nog niet help en ge bleeft doorsjengelen, kreeg ge uiteindelijk uit de dikke fles een drupke met vijf of zes zwarte bessen, en we moesten het vocht zo lang in de mond houden, -(niet te rap doorslikken, zulle!)- met scheve kop het goed op de plaats laten van de kwade tand, ondertussen almaardoor aan Sinte Appolonia denken, totdat inderdaad de pijn over was. Dan aten we de bessen op, en bevestigden dat we inderdaad niets meer voelden. De groteren kregen drie of vier drupjes, omdat ze ook grotere tanden hadden. Wie bij ons kiespijn kreeg ging gewoonlijk slapen met een half stuk in zijn kraag. Dat drankje hiet ten andere niet thee, maar eenvoudig: 'onze Hein zijn fles.' Tot zover Nest Claes.

Ook al drijft de maatschappij steeds verder weg van kerk en godsdienst, de invloed van de christelijke cultuur zit nog diep geworteld. We mogen fier zijn op onze prachtige kathedralen en hun kunstschaten, ook op het erfgoed dat er bij hoort, zoals verhalen en legenden die nog in onze taal en gewoontes verweven zitten. Al is de wereld tegenwoordig een groot dorp, toch is onze eigenheid te waardevol om er niet trots op te zijn.

Johan

we aandachtig toekijken wat ons wordt voorgedanst. Bovendien bevatten kadrils voldoende herhalingen om het telkens beter te doen.

We pikken de polka uit voor een kort historisch overzicht. Naar verluidt ontstond hij op het Tsjechische platteland. De polka wordt toegeschreven aan het boerenmeisje Anna Chadimová die rond 1830 de dans herhaaldelijk demonstreerde en muzikanten daarmee inspireerde. Tal van auteurs nemen dat romantisch verhaal niet voor waar. Hoogst waarschijnlijk is de polka als variatie van de al even leuke schottisch geëvolueerd in een Duits-Tsjechische danstraditie.

De polka mag dan niet onze uitvinding zijn, we hebben hem toch 'vervlaamt' en zelfs accenten gegeven naargelang de streek waar hij wordt gedanst. De Kempenaar houdt het deftig op een rustig tempo van lieflijke deuntjes, Luksie over die Hei bijvoorbeeld. De Brabander houdt van een ontstuimige polka met de nodige accenten zoals bijvoorbeeld in Polka Stap.

Lang niet iedereen deelde het enthousiasme waarmee de polka werd onthaald. In bepaalde kringen werd hij zelfs min of meer vervloekt. Wat dacht je van deze persiflage op het randje van wat we nu racisme zouden noemen?

*... Cette danse infame et maudite
Est celle qu'on dansait autrefois
Lorsque le peuple israélite
Vit clouer Jésus sur la croix
En signe de réjouissance
Le peuple juif en ce temps-là
Se livrait à l'affreuse danse
De la polka ...*

Deze liedtekst werd in het Luikse verspreid omstreeks het midden van de 19de eeuw ².

Ondertussen heeft onze minister van cultuur knopen doorgehakt om organisaties van de nodige financiële middelen te voorzien. Er was de voorbije maanden groeiende ongerustheid over het uitblijven van die beslissing. In de heen en weer gaande berichten konden we zorg ervaren omwille van de continuïteit van jobs, zorg voor de werkende mens dus in deze organisaties. En mensen zijn belangrijk. Over het mogelijk in gevaar komen van de culturele erfenis heb ik niets gelezen. IVV heeft als kleine organisatie de voorbije twee jaar geen inspanning gemeden om

2. Hubert Boone: Traditionele Vlaamse Volksliederen en Dansen. Uitgeverij Peeters, Leuven 2003: p.100.

samenwerking te bepleiten. En om eerlijk te zijn: we hebben nogal wat polka-vrees mogen ervaren. Onze gesubsidieerde partners binnen de sector van het immaterieel cultureel erfgoed houden aan hun eigenheid. Ieder kookt zijn of haar eigen soep die met geld van de gemeenschap wordt opgediend: jaarlijks prijskaartje van het menu 2.593.000 euro.

Met de recente beslissing voert het beleid een 'upstairs-downstairs' politiek. Er is een bovenlaag van gesubsidieerde organisaties die vooral logistiek bezig zijn. Deze organisaties moeten zichzelf verkopen. De vraag stelt zich wat elk ervan te koop aan te bieden heeft.

De inhoud komt immers van de basis, de onderlaag zouden we kunnen zeggen. Deze basis wordt niet gesubsidieerd, maar slaagt erin cultureel erfgoed te verspreiden en te beoefenen binnen levende cultuurgemeenschappen. Initiatieven zoals het BCM in Kampenhout zijn verder prachtige voorbeelden van wat ook zonder de 'upstairs' kan.

Ook volkskunstgroepen en gilden vervullen een cruciale rol in dat proces. Zij zijn terzelfdertijd fundament en bouwstenen van het cultureel huis. Hun potentieel beperkt zich niet tot het ledenaantal, maar deint uit binnen de gemeenschap waarin groepen thuishoren. De woorden van Henri Adams kunnen hier inspirerend werken: *a teacher affects eternity: he never knows where his influence stops*.

Maar goed: rondom ons gaan een aantal gesubsidieerde organisaties aan de slag gedurende de komende beleidsperiode 2012-2016. Zij hebben inzicht in de wijze waarop inhoud binnen een ruime cultuurgemeenschap kan verspreid en gedynamiseerd worden. Maar die inhoud moet van ons (en op vrijwilligersbasis werkende collega-organisaties) komen. IVV gaat met partners aan de basis op zoek naar logistieke ondersteuning en promotionele expertise, teneinde de culturele erfenis veilig te stellen. Hierbij mogen we nieuwe verspreidingsvormen en partnerschap met betaalde organisaties niet schuwen.

Het beleid maakt het de basiswerkers hierbij niet gemakkelijk. Tekenende van hoop doen ons telkens weer de stap voorwaarts zetten. Al wie de volkskunst, in de ruimste zin van het woord, genegen is, wensen we een deugddoend-harmonisch 2012. Laten we samen met Ramses Shaffy alvast aanheffen: zing, vecht, huil, bid, lach, werk en bewonder.

Gert Laekeman

Voorzitter IVV

vrouwen 's nachts naar de kerk gingen en met hun geslachtsdelen tegen de snuit van de berin leunden in de hoop in verwachting te geraken. Buiten de vallende ziekte beschermt Ghisleen ook tegen kinderziekten en kindergehuil en een moeilijke geboorte. Dat laatste naar de legende dat hij een kasteelvrouw had helpen bevallen door zijn draagband aan haar uit te lenen. Daarom zit de kasteelheer soms aan zijn voeten terwijl hij de draagband aanneemt.

De maanden die nu komen zijn ook drukke maanden voor de "syndicale afgevaardigden": De heilige Barbara neemt het op voor de mijnwerkers, Sint Elooi voor de metaalbewerkers, en de jagers en hun honden zijn veilig want Sint Hubertus zorgt voor hen. Sint Niklaas is niet alleen de grote kindervriend, maar ook de patroonheilige van slagers, kooplieden, wijnhandelaars en advocaten.

Van alle heiligen uit de winterperiode wil ik u tenslotte het verhaal van Sint Kwinten niet onthouden. Zijn feestdag wordt op 31 oktober gevierd. Zijn leven was één en al foltering en de gevoelige lezers moeten misschien best dit paragraafje maar overslaan. Kwinten, de zoon van een Romeins senator, werd om zijn geloof gefolterd door een zekere Rovarius. Hij werd eerst "vakkundig vaneengetrokken zodat zijn beenderen kraakten". De nagels van handen en voeten werden met scherpe elzen doorboord en zijn schouders doorboord met een priem. Dan werd hij met vetstoffen overgoten en in brand gestoken en ten slotte onthoofd. Zijn lichaam werd heimelijk in de moerassen van de Somme geworpen. Zijn stoffelijke resten zouden later op miraculeuze wijze teruggevonden zijn door de gebeden van een blinde vrouw, Eusebia, die daardoor uiteindelijk haar gezichtsvermogen terugkreeg. En volgens "de Vita Sancti Eligii" zou bisschop Eligius van Noyons het lichaam van Quintinus opnieuw terugvinden. Als volleerd goudsmid plaatste hij ze in een gouden kist en bouwde hij er een aan Quintinus gewijde basiliek bij, waardoor Saint-Quentin een belangrijk bedevaartsoord werd. Geen wonder dat Sint Kwinten de patroon is van artsen en chirurgen, want zegt "het manneke van de maan": die kunnen een christenmens, als hij in hun netten geraakt, ook zelden heel laten.

Voor de goede orde geef ik nog een middel mee voor het geval dat dokters en heiligen niet helpen. Het komt weer uit "Jeugd" van Nest Claes. "Daar was maar één thee waaraan wij geen hekel hadden. Die werd gemaakt door Hein, mijn oudste broer, van Sint-Jansbessen op jenever, tegen kiespijn. Ja, dat beliefdens wij wel, maar ge moest ernstig tandpijn hebben, en dat nam er grotendeels het plezier van weg. We moesten eerst een uur zitten bleren, met een hete doek tegen de kop, vijf vaderonsen en vijf Weesgegroeten bidden voor de heilige Appolonia, een

“Poelekes”, zoals onze oude dorpsdokter, nu meer dan negentig jaar oud, oneerbiedig genoemd wordt, vertelt het soms nog hoe diep dat volksgeloof zat en hoe machteloos hij zich daar soms tegenover voelde, toen hij zich op het einde van de oorlog als jonge dokter in onze gemeente vestigde.

De paters en pastoors waren concurrenten voor hem, want zij hadden een voetje voor bij de heiligen die de macht hadden om te genezen.

Nest Claes vertelt hierover het volgende: “In de uiterste nood ging men naar de ‘heksenmeester’ van ‘Tongel’. Dat was niemand minder dan de zeer eerwaarde heer kanunnik Servaas Daems, Witheer van de abdij van Tongerlo, dichter en prozaschrijver, maar in de allereerste en allerhoogste plaats: heksenmeester voor heel de Antwerpse Kempen en tot ver in Limburg. ‘Damske’ was een van de lelijkste mensen die ik ooit gezien heb, een klein, krom gebogen, verneuteld ventje, met een gezicht als een oude schoen, en achter de glazen van een wibbelend lorgnet op een dikke, puistige rode neus, een paar leuke intelligente ogen. Dat lelijke geleerde paterke kon toveren en alle heksen en spoken waren doodsbenaamd voor hem. Duizenden mensen zijn hem komen om raad vragen, en geen is er ooit ongetroost of ongeholpen van hem weggegaan.”

De tijd van de offerblokken bij de heiligenbeelden in de kerk is voorbij, de meeste heiligenbeelden zijn trouwens ook weg; onze maatschappij is profaner geworden en specialisten namen het werk van de heiligen over. Maar de verhalen rondom de heiligenlevens blijven bestaan en blijven een interessante lectuur. De herfst- en winterperiode die nu voor de deur staat is trouwens een “drukke periode” voor al die dokters, apothekers, weermannen, waarzeggers en vakbondsafgevaardigden.

Op 1 oktober wordt Bavo gevierd. Hij is sterk tegen de kinkhoest, maar niet populair bij de boeren: In mijn dorp Rotselaar is het dan “bamiskermis”, de dag waarop de boeren hun pacht moeten betalen.

Op 3 oktober wordt Gerard van Bronium aanroepen, want hij geneest de geelzucht.

De 9de oktober zorgt de heilige Ghisleen ervoor dat “poelekes” geen stuipen of vallende ziekte moet verzorgen. Hij stichtte een klooster in het huidige Saint-Ghislain bij Bergen. Zijn leven is een aaneenschakeling van wondere verhalen. Hij wordt meestal afgebeeld tussen een arend en een berin, die hem toonden waar hij zich moest vestigen. Een kerk komt ook dikwijls voor omdat hij eens een brand afweerde. Dat hij aanroepen wordt tegen vallende ziekte is niet abnormaal want hij heeft ooit een epileptische vrouw genezen die nadien het leven schonk aan een gezonde zoon. In Henegouwen was het in sommige gemeenten ook de gewoonte dat

WERKING IVV

Dansbeschrijving Carrousel

IVV finaliseert momenteel de beschrijving van de Carrousel, een dans die Andrea Sterck bijna 40 jaar geleden heeft gecreëerd. De bedoeling bestaat erin om deze dans aan één of meerdere danssets aan te leren en uit te voeren wanneer de gelegenheid zich voordoet. Voor één dansset hebben we 38 dansers nodig, maar om comfortabel te kunnen opereren is het veilig om meer dansers te engageren voor het project. IVV heeft met VVKB al informeel overlegd over de haalbaarheid van een dergelijk opzet. Wie belangstelling heeft om mee te dansen kan reageren via ons secretariaat (zie colofon).

■ ■ ■

IVV geeft advies voor Leuvense reus.

Begin november stelde de Leuvense carnavalsgroep ‘Orde van de Pietermannen’ een nieuwe reus voor in het stadscentrum van Leuven (foto). De Orde deed dit ter gelegenheid van het 44-jarig bestaan, want 11 is een belangrijk getal in carnavalskringen en 44 is een veelvoud elf. Vandaar.

De reus kreeg de naam ‘Kobe Koeienschieter’ en de schrandere Leuvenaars deden voor kledijadvies beroep op Henri Vannoppen, coördinator van de streekdrachtencommissie van het IVV.

In het volgende nummer van Volkskunst geeft Henri Vannoppen zelf uitgebreid toelichting bij de kleurrijke reus ‘Kobe de Koeienschieter’, wiens naam verwijst naar een der schimpnamen der Leuvenaars.

(Foto Het Nieuwsblad)

REDACTIONEEL

Beste wensen voor 2012

VOLKSVERHALEN

Verhalen over dokters, heiligen en een “drupke”.

Het is nu oktober, en ik zit buiten in de schaduw van onze oude kastanjelaar dit artikel te schrijven. Na de natte zomer doet de warmte deugd. Het is 24 graden. Staat de natuur misschien op zijn kop? Eigenlijk niet, want Frank Deboosere heeft het gisterenavond nog eens uitgelegd: ik geniet gewoon van de Sint-Michielszomer. “Acht dagen zonneschijn, geeft Michael om wel te zijn”, zegt een weerspreuk.

Ik denk terug aan de tijd van mijn grootouders die een kleine honderd jaar terug deze boom plantten. Hun doen en laten werd voor een groot deel beïnvloed door de heiligenkalender. Want voor hen waren de heiligen toen de dokters, de apothekers, de weermannen, ja zelfs de vakbondsafgevaardigden. Syndicale bijdragen werden er niet betaald. Centen in de offerblok voor een misviering op hun naamdag en deelnemen aan een teerfeest volstonden!

In de verhalen rondom de heiligen worden deze voorgesteld als gewone mensen van vlees en bloed, heel herkenbaar. Ze werden in hun leven immers ook geconfronteerd met allerlei problemen en vreemde ontmoetingen. Ze kenden ook kommer en kwel. Maar alle tegenslagen en martelingen ten spijt bleven zij trouw aan wat zij geloofden. Vandaar ook dat de eenvoudige mensen van toen beroep deden op ‘hun heiligen’ als ze het moeilijk hadden. Ieder dorp of gehucht in de omtrek had zijn heilige die voor het een of andere in aanmerking kwam ... schrijft meester-verteller Nest Claes in “Jeugd”.

Te Messelbroek werd Sint-Michiël vereerd tegen de hoofdpijn, te Wolfsdonk Sint-Antonius Abt tegen de ziekten onder de varkens, te Deurne achter Diest Sinte-Wivina, tegen keelpijn en besmettelijke ziekten bij mensen en vee – (tegen dat laatste is gereclameerd geworden door pastoors van andere heiligdommen die voor het vee meer particulier in aanmerking komen)-op de Blauwberg Sint-Cornelius tegen stuipen en andere kinderkwalen, in de Trichelhoek, tussen Eindhout en Veerle, beeweegden ze naar Sint-Bavo tegen kinkhoest, te Engsbergen bij Sint-Lucia, tegen keelpijn en op-de-longen, te Molenstede naar Sint-Amandus, tegen lamheid, jicht en stuipen, en te Diest gingen de moeders geregeld naar het geboortehuis van Sint Jan Berchmans tegen de ‘overschreeuw’ van de kinderen ...

Zij reconstrueren de streekdrachten o.a. op basis van onze twee streekdrachtenboeken.

Samenwerking zou interessant zijn om o.a. een Europese materiaalbank op te stellen waar men de leveranciers van bepaalde stoffen, hoeden en juwelen kan terugvinden. Ook voor de uitwisseling van volkskunstgroepen kan een Europees Verbond van Streekdrachten positief zijn. Cadzand werd dus een colloquium met pit.

Enquête over tradities

De Werkgroep Volkscultuur van het ANV vzw (<http://www.anv-vzw.eu/>) organiseerde bij vier lidorganisaties een grootschalige enquête over tradities. Er werd een studiedag aan gekoppeld, onder het motto 'Hebben onze tradities nog een toekomst?' in Cultuurcentrum Westrand te Dilbeek, op 19 november.

Afgevaardigden van de deelnemende verenigingen lichtten er de eerste resultaten toe, en beantwoordden vragen in het panelgesprek dat geleid werd door professor Stefaan Top.

De enquête was gebaseerd op de bevraging die de Hoge Gilderaad der Kempen vorig jaar organiseerde onder de vleugels van Volkskunde Vlaanderen. De resultaten ervan worden nu verder verwerkt in een gezamenlijke publicatie tegen najaar 2012. Volkskunst houdt u op de hoogte.

Het panel (vlnr) bij de voorstelling van de enquête over tradities: Tony Vaessen (Noordbrabantse federatie van schuttersgilden, NBFS), Theo Aerts (Hoge Gilderaad der Kempen, HGK), Marcel Oelbrandt (Vlaamse Volkskunstgemeenschap, VVG), André Dewitte (Vlaamse Volkskunstbeweging, VVKB) en Yvonne De Vries (Commissie volkscultuur van Veldeke Limburg). (Foto Fred Scholliers.)

Belangrijk bericht !

Abonnementen 2012

Beste Volkskunst-abonnees,

De Vlaamse overheid besliste onlangs om onze nieuwe subsidieaanvraag af te wijzen. Hierdoor zijn we genooddaakt om de tarieven van de abonnementen een klein beetje op te trekken.

Het abonnementsgeld voor 2012 bedraagt 15 euro, over te schrijven op bankrekening 416-3079451-83 van IVV, Dorpsstraat 83 te 9190 Stekene, met vermelding van 'Volkskunst' en het adres van de abonnee.

Buitenlandse abonnees betalen 20 euro, over te schrijven naar IBAN nr. BE14 4163 0794 5183, BIC code KREDBEBB.

Verenigingen en organisaties kunnen zich abonneren voor 17,5 euro en ontvangen dan elk kwartaal twee gedrukte exemplaren. Voor 25 euro krijgt je groep daarnaast een gepersonaliseerde toegang tot de IVV-website. Daarmee kan je samenvattingen van dansen en vendelreeksen afhalen en Volkskunst in digitaal formaat.

Elke vorm van steun is welkom ! Uw bijdrage wordt ten zeerste op prijs gesteld en stelt ons in staat om naast het tijdschrift ook de werking in de verschillende werkgroepen aan te houden.

Stefaan Haesen

<http://www.instituutvlaamsevolkskunst.be>

ADVERTENTIE

Kantklosjes - Houtdraaiwerk - Deurknopjes

Jan De Maertelaere BVBA
Bedrijvenlaan 12 - B-9080 Lochristi

Tel : 0032 9 230 67 18 - Fax : 0032 9 232 11 75
www.bobbins.be jan@bobbins.be

Maar de 4de Zeeuwse drachtendag eindigde natuurlijk met het Zeeuws Volkslied:

*"Gij Zeeland, zijt ons eigen land,
Wij dulden hier geen vreemde hand,
Die over ons regeeren zou,
Aan onze vrijheid zijn wij trouw.
Wij hebben slechts één enk'le keus:
'Oranje en Zeeland!' da 's de leus!
Zoo blijven wij met hart en mond,
Met lijf en ziel: goed Zeeuwsch goed rond".*

En daarna het volkslied van Zeeuws-Vlaanderen:

*"Waar eens het gekrijs der meeuwen verstierf aan 't eenzaam strand,
daar schiepen zich de Zeeuwen uit schor en slik hun land.
En kwam de stormwind woeden, hen dreigend met verderf,
dan keerden zich de vloedten van 't pas gewonnen erf.
Van d'Ee tot Hontenisse, van Hulst tot Cadsand,
dat is ons eigen landje maar deel van Nederland."*

Het klonk zoals de schitterende psalmen in een protestantse kerk, maar werd gevolgd oor een receptie en een goede babbel, waarbij we kennis maakten met de dragers van de drachten in Zeeland.

14. En een Europees gevoel: een oproep voor een Europees Verbond van Streekdrachten

Op het einde onze voordracht 'Van Hoed tot Ondergoed' in Cadzand deed ik een oproep om te komen tot een Europees Verbond van Streekdrachten.

We constateren in de Europese Unie en in Europa in het algemeen vier groepen wat betreft streekdrachten:

- 1. de personen, die nog dagelijks zowel in de week als op zon-en feestdagen de streekdracht dragen.
- 2. de personen, die bij bijzondere gelegenheid de streekdracht dragen b.v. bij een huwelijk, bij de aanneming in de protestantse kerk of bij een nationale feestdag zoals in Noorwegen.
- 3. de personen, die aangesloten zijn bij een streekdrachtenvereniging en zo de streekdracht willen in stand houden zoals in Zeeland. Deze personen dragen nog bepaalde oude kledingsstukken.
- 4. de personen, die streekdrachten dragen als representatiekledij zoals de volkskunstgroepen en de schuttersgilden in Vlaanderen

armmouwen wanneer de mouwtjes van hun kleed te kort waren. Maar men moet niet alles religieus verklaren. Er waren ook andere motieven. Mijn grootmoeder Christina Anthoon uit Veltem-Beisem (Vlaams-Brabant) droeg nog rond 1900 als jong meisje zwarte armmouwen bij werk op het veld om niet bruin te worden. Wit was het symbool van rijkdom, van niet werken. Vrouwen met bruine armen waren niet gegeerd op de bals in die periode. Dat waren maar boerinnen. Ze vonden niet gemakkelijk een vrijer.

11. Van kleurrijk naar zwart ook in Zeeland

In Walcheren was de streekdracht in 1800 en in 1850 nog zeer kleurrijk. Op het einde van de 19de eeuw werd alles donker, alles zwart. Dat gold zowel voor de jak, als voor de rok als voor het kleed. Dat konden we afleiden uit de uitleg bij de modeshow. Er was ook een mooie expo van de streekdracht van Cadzand in de Nederlands Hervormde kerk. Ook hier was duidelijk een evolutie van kleur in het begin van de 19de eeuw naar zwart op het einde van de 19de eeuw. De invloed van koningin Victoria van Engeland was hier ook merkbaar. Het zwarte Victoriaanse van de koningin-weduwe woog door op de Europese mode en daarna ook op de streekdrachten.

12. Een mooie expo Cadzandse drachten

Op de expo van Cadzandse drachten vonden we: de vleugelmuts, de spaanhoed, de witte muts, de knopbottines, de hoedendoos, het mandje om boodschappen te doen, de puntbellen en de steenbellen met bloedkoraal, de jak, de rok, de onderrok, de voorschoot, de doopmuts en de doopjurk. Opvallend was ook een bol strijkijzer, dat verwarmd werd om mutsen te strijken. Bloedkoraal is in Zeeland typisch voor de juwelen. De streekdracht verdween in Cadzand als dagelijkse kledij rond 1985.

13. Eventjes wat Zeeuws nationalisme

Ik kon het mij niet laten om bij de voordracht 'Van hoed tot ondergoed' eventjes te verwijzen naar twee Zeeuwse helden uit Erps-Kwerps nl. Karel Boisot en zijn broer Louis Boisot. Karel Boisot huwde Maye de Fonseca en bewoonde het kasteel van Ransem te Erps. Hij behoorde in 1566 tot het Eedverbond der Edelen. In 1573 werd hij gouverneur van Vlissingen en Walcheren. Hij sneuvelde in 1575 in de slag bij Philipsland. Zijn broer Louis Boisot werd in 1573 admiraal van Zeeland. Hij was in 1574 de geroemde bevrijder van Leiden en hij sneuvelde in 1576 in de slag bij Zierikzee. Beide Erpse Watergeuzen waren protestant en Oranjefans.

FLANDRIENS

Eyndelingen - Interview met

Jeanne Geleyn en Gudrun Van Eynde

Ik stap door Sint Niklaas, op weg naar Gudrun. Ik heb een tijdje moeten wachten om haar te kunnen spreken, ze is pas terug uit Duitsland. Zus Sigrun gaf er in Balingen, op de rand van het Zwarte Woud, een cursus "strovlechten". Vlaamse volkskunst wordt gewaardeerd in het buitenland.

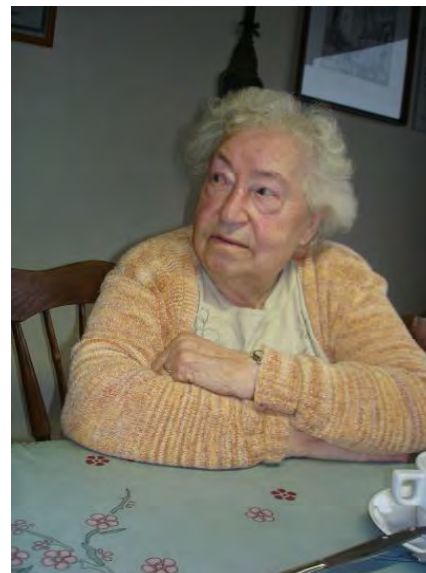
Het is een aangename wandeling. "Kunst in de stad" is alomtegenwoordig. Een grote kromstaf – is het die van de goede Sint? – leidt me van de Statiestraat naar de Grote Markt. Hij werd gemaakt door de firma THOR. De naam verwijst naar de Germanen. "Thor" was de firma van Nest Van Eynde, Gudruns vader.

Even verder, in de Sint-Jansstraat wordt "kunst in de stad" "volkskunst in de stad"! Een smeedijzeren vendelier, omringd door bloemen, maakt het me gemakkelijk. Ik sta voor "Eyndelingen". Hier woonde Nest. Nu nog is het de woning van "moe". Dochter Gudrun en schoonzoon William wonen bij haar in. Moeder op de eerste verdieping, de kinderen beneden. Dit zegt veel over de blakende gezondheid van moeder Jeanne Geleyn.

Negentig is ze, maar ze vertelt ronduit over haar leven met Nest, de kinderen, de kleinkinderen, de achterkleinkinderen. Vier generaties voor wie volkskunst een belangrijk deel van het leven geworden is.

Schrijf maar volkskunst, zegt ze overtuigend, en niet folklore. Want folklore dat is iets wat voorbij is. Dat is archief, dat is voor het museum. Maar volkskunst dat is wat nog leeft bij de mensen. Misschien in een kleine gemeenschap maar het leeft en ontwikkelt zich verder.

Dat is duidelijke taal uit de mond van iemand die steeds in de schaduw van haar man leefde,

maar die steeds aanwezig was, hem steeds steunde en zo de liefde voor de volkskunst doorgaf aan de ganse familie. Beethoven zou haar “die stille Anwesende” genoemd hebben. Rond het jaar 1800 componeerde hij “an der fernen Geliebten”. Menig groot componist had achter zich een liefde staan die zijn musicerende geest tot onsterfelijkheid voerde. Ook nu nog puren heel wat mannen hun kracht uit de onzichtbare geest van “eine stille Anwesende”. Zo ook Nest, zo ook de familie Van Eynde. Jeanne was voor hen de “Stille Anwesende”. Gudrun zegt het eenvoudiger, maar even fier: Moe is voor ons de moeder der aarde.

Alles begon al voor de oorlog vertelt Gudrun. Va en moe leerden elkaar kennen toen ze, elk met hun zus Tante Miet en Tante Lea en nonkel Frans bij de VTB gingen wandelen en volksdansen. Daar werd ook veel gezongen en gemusiceerd. Dan kwamen ze in contact met VIVO. De VIVO-groep in Sint-iklaas heette “Die Leeuwerick”. Dan kwam de oorlog en de moeilijke naoorlogse periode.

In 1949 nam Nest samen met nog anderen het initiatief om de draad weer op te nemen. Boerke Naas zag het levenslicht. Zij trachtten de verschillende activiteiten van het vroegere VIVO in stand te houden volksdansen, zang, musiceren, poppenspel en niet te vergeten het vendelzwaaien.

In 1955 trok Nest als vendelier met een internationaal gezelschap voor 6 weken naar Zuid-Afrika om 200 jaar Pretoria te vieren. Vlaanderen was er samen met Duitsers, Denen, Zweden, Engelsen, Friezen. Deze reis was een openbaring en een aanzet tot jarenlange vriendschappelijke kontakten met deze groepen. Reeds het jaar daarop, in 1956, ging de eerste internationale volkskunstweek door in Sint Niklaas.

Net zoals zoveel andere volksdancers leerden de Van Eyndes het mooiste wat volksdansen biedt, kennen: andere volkeren, andere culturen, andere gewoontes, andere steden, en vooral langdurige vriendschappen. Je leert mensen kennen op een heel andere manier dan met een reisgids zegt Jeanne. En als je dan voor een kerk of een kasteel staat, kom je heel wat meer te weten dan het jaartal en de stijl waarin het gebouwd werd. Als je als volksdanser door een land trekt, slaap je niet altijd in de duurste sterrenhotels, maar je komt er echt te weten hoe de mensen wonen en leven, wat hun zorgen en uitdagingen zijn. Je ziet heel wat meer dan landschappen en toeristische toppers en klassiekers. Je leert er het land “proeven” in al zijn facetten: het mooie, het ernstige, het verrijnde, het plezierige...

Een onvergetelijke indruk maakte een Zweedse hambowedstrijd op Jeanne. 1600 Paren begonnen om 7 uur 's morgens aan een loodzware

van de ijzerendraad, die er als karkas in gebruikt wordt. Boven de Cadzandse ‘karkasemuts’ werd de kaphoed of spaanhoed gedragen. De spaanhoed werd gemaakt uit fijn stro. Hij was vooral populair in de periode 1800-1880. Bing en von Ueberfelt tekenden de vrouwen van Walcheren in 1857 met de spaanhoed. Ook in Arnemuiden, een vissersdorp, werd het spaantje gedragen.

7. De kapmantel

In het Land van Hulst droegen de vrouwen een zomerkapmantel van kamelot en een winterkapmantel van laken. In Vlaanderen vinden we katoenen kapmantels in de zomer en laken kapmantels in de winter.

8. Mode en streekdracht bij de mannen in Zeeland

In het Land van Axel droegen de mannen rond 1870 nog de culotte of kniebroek. Deze verwijst naar het Ancien Régime. Ook de bolhoed was bij bepaalde groepen populair in Zeeland. Engelse invloed in geheel Europa. Dat zagen we bij de modeshow.

9. Heel verschillende mutsen met zelfde roots

Zoals bij ons gaan ook in Zeeland de mutsen terug op de hoofddoek. We kennen allemaal de gesteven hoofddoek met slippen op de schilderijen bij Brueghel.

10. Verschillen in kledij bepaald door het beroep en de godsdienst in Zeeland

Vissers en landbouwers droegen een verschillende kledij. In Arnemuiden vielen de vissers op met het speciale patroon van hun trui, echt Arnemuïds. In Zuid-Beveland kan men de vrouwen volgens hun godsdienst aan de kap herkennen. Men ziet duidelijk het verschil tussen protestantse en katholieke kappen. De katholieke zijn meer vierkant. De vrouwen droegen in Zeeland zwarte armmouwen. Jean Labadie, predikant van de Waalse kerk in de 17de eeuw in Middelburg was tegen te korte mouwen en zo lagen de Labadisten aan de oorsprong van de zwarte armmouwen of ‘labadies’ in Zeeland. Dat puriteinse vonden we ook bij de katholieken in Vlaanderen. De meisjes in het Franstalig pensioonaat van de Dienstmaagden van Maria in Erps kregen ook rond 1930 nog zwarte

3. De vleugelmuts van het Land van Hulst

In het Land van Hulst spreekt men over de Vlaamse muts en over de Brabantse muts. We zitten in de Polders en de streekdracht sluit goed aan wat het hoofddeksel betreft bij de Antwerpse Polders, het gebied van de vleugelmuts met de lange vleugels. In het Land van Hulst heeft men de dubbele vleugelmuts. De kant die voor de mutsen gebruikt werd kwam uit Vlaanderen of uit Noord-Frankrijk: Lierse kant in Axel, Beverse kant uit Beveren-Waas in Hulst en Rijselse kant uit het Franse Lille ook in Hulst.

4. Het oorijzer

Het oorijzer was oorspronkelijk functioneel. Het moest de muts op de plaats houden b.v. in gebieden met veel wind zoals aan de kust. Guido Gezelle maakte een gedicht over het oorijzer van zijn moeder. Ook in het Vlaams-Brabantse Hekelgem (gemeente Affligem) vonden we in de 18de eeuw oorijzers. In Zeeland groeide dit oorijzer uit tot een juweel, een statussymbool.

5. Tel de zwaantjes op de voorhoofdsnaald in Walcheren! Het is belangrijk!

In Walcheren droegen de dames een voorhoofdsnaald. Het is een gouden plaatje. Een gehuwde vrouw draagt het links, een ongehuwde rechts. Het is belangrijk om de symbolen na te gaan als men op zoek is naar een lief in Walcheren. Op de voorhoofdsnaald staan 2, 3 of 4 zwaantjes. Deze verwijzen naar het aantal poorten van de schuur. De kandidaat-vrijer weet dan onmiddellijk of de poorten van zijn boerderij even belangrijk zijn als die van zijn mogelijk lief. Zo kan hij zijn veroveringskansen berekenen. De draagster vertelde dat haar voorhoofdsnaald een replica was. Echte zijn niet meer te betalen. Een landarbeidster kreeg van haar boerin een dergelijke voorhoofdsnaald bij testament. Ze mocht ze wel bezitten, maar niet dragen. Dat werd niet aanvaard door de plaatselijke gemeenschap omdat ze geen poorten had.

6. De strohoed of de kaphoed

In Walcheren zagen we de vrouwen met een ondermuts, een bovenmuts en een strohoed. In Cadzand spreekt men van de 'karkassemuts' omwille

competitie op een ... stoppelveld. Dan volgde het ontbijt. Na de koffie verhuisde de ganse groep naar een voetbalveld in een ander dorp. Weer werd er gedanst, op dezelfde melodie, voor dezelfde jury. Zo ging dat de ganse dag door, van dorp naar dorp, van voetbalveld naar de straten, van straten naar pleinen, van pleinen naar de grote finale in een feestzaal. Overal weerklonk dezelfde melodie. Je kan je voorstellen dat deze bij zeer velen bleef nazinderen, de hele nacht. En "Boerke Naas" was erbij, met Vlaamse optredens als afwisseling tussen de hambo's. Het eerste optreden was om 7 uur 's morgens, het laatste 's avonds laat op de prijsuitdeling.

Terwijl Jeanne en Gudrun vertellen, blijkt toch dat "Va Nest" de echte "ster" van deze namiddag is. Hij is overal aanwezig. Het begon al met de "staf van de Sint" en de vendelier voor de deur, maar zijn ster schittert nog het meest in wat er verteld wordt en in wat er van zijn werk nog overblijft. Er is nog steeds Boerke Naas. In Sint Niklaas is er nog steeds het volksmuziekatelier, het stedelijk muziekatelier, het handwerkatelier. Er zijn nog steeds de Oost-Vlaamse zwaarddans "De Zevenster" en de lintendans "de Margriet". Ook ontstonden er nieuwe vendelreeksen zoals "de Rotelingen" en "De molen".

Wist je dat "de Margriet" gecreëerd werd ter gelegenheid van de 80ste verjaardag van de GB (ja, je leest het goed, de Grand Bazar) en voor het eerst gedanst werd tijdens dit verjaardagsfeest in de feestzaal van de Antwerpse Meir. De dans werd genoemd naar een margriet, het logo van de GB en de naam van de vrouw van de componist van de muziek.

Zo zie je dat het grootkapitaal en de volkskunst mekaar toch kunnen vinden en dat volkskunst nog steeds leeft.

Ik zit nu op de trein en denk na wat ik ga schrijven. Het is niet gemakkelijk me los te maken uit de wereld van Nest, doordongen van volkskunst. Dat is niet erg. Net zoals het hambomelodietje bij hem en Jeanne bleef nazinderen, merk ik nog steeds wat voor een invloed Nest had op zijn wereld, zijn familie, zijn huis. De woonkamer is een klein museum. Je ziet er strowerk van Sigrun, naaiwerk van Gudrun, viltwerk van Ingeborg, foto's van Nest. Blikvanger is een bedgordijn, door moeder gemaakt. En waarop het scheppingsverhaal uitgebeeld staat. Het meest symbolische

is wel de genaaide stamboom van de familie. Elk kind zorgde voor de afwerking van zijn eigen tak. Sigrun, Geertruide, Herwig, Ingeborg, Gudrun. Daar in die woonkamer leef je wel in een andere wereld, maar toch zo puur en levensecht.

Op de trein gaat het er minder sereen aan toe. Uitbundige kinderen na een dag stilzitten op school, volwassenen die diep wegduiken in de krant. Anderen hebben het over Griekenland, Italië, Di Rupo, de trainers van Club Brugge. Er is niemand die hier denkt aan die wereld van folklore en volkskunst. Of ben ik te pessimistisch? Misschien is er tussen al die luidruchtige leerlingen toch wel eentje die in de ban van de volkskunst zal komen, en misschien wel een vergelijkende studie zal maken over onze "Brabantse Streep" en zijn varianten in Nederland, Duitsland, Scandinavië.

Hoe wordt je culturele figuur van het jaar? vroeg een reporter van de krant zich enkele jaren geleden af nadat Gudrun deze onderscheiding gekregen had. Voor mij is het duidelijk. Maar het is ook duidelijk dat deze onderscheiding niet alleen voor Gudrun bestemd was, maar voor de ganse familie.

Johan

VERSLAG

De 4de Zeeuwse Streekdrachtendag te Cadzand op 27 augustus 2011

Dr. Henri Vannoppen

1. Een schitterende dag in Cadzand

Op zaterdag 27 augustus 2011 had de vierde Zeeuwse Streekdrachtendag plaats in Cadzand in West-Zeeuws-Vlaanderen. Het initiatief lag bij de Stichting tot Behoud van de Cadzandse Dracht met als voorzitter mevrouw J. Rosendaal-Dees uit Zuidzande en bij de Stichting De Zeeuwse Streekdrachten. Alle streekdrachtverenigingen en -stichtingen uit Zeeland waren paraat. Het geheel voltrok zich rond de Nederlands Hervormde kerk van Cadzand. Eerst was er de tocht naar 'Het Koekoeksnest' in Nieuwvliet en naar 'De Morellenput' met koetsen, huifwagens en oude fietsen voor de deelnemers in Zeeuwse streekdracht door het Cadzandse Polderlandschap.

Om 16u had de voordracht 'Van Hoed tot Ondergoed' door Dr. Henri Vannoppen met power-point-presentatie plaats. Het IVV was goed vertegenwoordigd. Etienne Vankeirsbilck presenteerde 19de eeuwse mannenmode aan de hand van een kostuum naar een schilderij van Basiel De Loose. Marcel Oelbrandt stond in voor de succesvolle verkoop van onze beide streekdrachtenboeken. Na de voordracht was er een modeshow van de belangrijkste streekdrachten in Zeeland. Er was ook een fraaie expo van Cadzandse drachten.

2. De kleurrijke omslagdoek van Axel

Zeeuws-Vlaanderen omvat drie gebieden: het Land van Axel, het Land van Hulst en het Land van Cadzand. Er zijn heel wat verbanden tussen Vlaanderen en Zeeuws-Vlaanderen. In de 1ste helft van de 19de eeuw werd de schouderdoek of omslagdoek algemeen gedragen in Cadzand. Het was een kleurrijk element: 'rood en groen is boerenfatsoen' was daar de leuze. De schouderdoek was in de 18de eeuw de 'fichu', die over de beuk gedragen werd. Hier eventjes een woordje uitleg. Een beuk of een kraplap is een soort harnas. Het bestaat uit twee delen: één deel zit op de schouder vast, het andere deel wordt gesloten met haken en ogen. Axel heeft ook zijn Vereniging tot instandhouding Axelse klederdracht.

Noten

(1) Tekst opgesteld door Victor Stroeykens, Agnes Van Dyck en Hendrik Trappeniers in het kader van de expo 'Devotionalia' in 2010

H.VANNOPPEN. Schieten als volkstraditie in het algemeen, in het Dijleland en speciaal in Kortenberg-Curtenberg, 2010, p. 66-76.

(2) K.C. PEETERS. Het Vlaamse Volksleven – Vlaamse Pockets nr. 73, Hasselt, 1972, p. 54.

K.C. PEETERS. Eigen Aard. Overzicht van het Vlaamse Volksleven. Antwerpen, 1963 (3de uitgave), p. 380-381.

(3) A.ROECK, J.THEUWISSEN en J.VAN HAVER. Vlaamse Volkscultuur. Het traditionele volksleven en Culturele geschiedenis van Vlaanderen. Deel 1. Deurne, 1982, p. 15.

(4) Interview Victor Stroeykens. Erps-Kwerps, 2010.

(5) Interview Willy Vandervelden. Veltem-Beisem, 2010.

(6) Interview Julien Van Campenhout. Kortenberg, 2010.

(7) Everberg Varia. Deze documentatie werd verzameld door de pastoors van Everberg om de 'Monographie de la paroisse d' Everbergh op te stellen.

(8) www.mariannesweb.nl/folklore (23 december 2010).

(9) Interview Paul Van Bruystegem. Bertem, 2010.

(10) Interview Leopold De Kerf. Erps-Kwerps, 1974.

(11) Interview Laurent Van Hove. Erps-Kwerps, 2010.

(12) Interview Willy Vandervelden. Veltem-Beisem, 2010.

(13) Interview Roger Penninckx. Zaventem, 2010.

(14) H.VANNOPPEN 'Verkeren' en trouwen in Midden-Brabant - Eigen Schoon en De Brabander, 1974, p. 418-421.

(15) Dagboek 1 van Henri Vannoppen (31 augustus 1975-24 mei 1981), p. 54.

Illustraties

1. 1. Bij een huwelijk werd in Kwerps tijdens het interbellum met kanonnetjes geschoten. V.I.n.r. René Vandevelde ('René van Jean Mik'), August De Coster ('Den Boer') en Theodoor Roeckx.

1. 2. Met de lange ijzeren buis werd er geschoten op zaterdagmorgen 29 maart 1980 voor het vertrek van het bruidspaar bij het huwelijk van Henri Vannoppen en Greta Schroven aan de Weebroekweg, nr. 2, te Erps-Kwerps. Rubberen laarzen waren noodzakelijk. De kruitdamp volgde van zelf (Foto Rik Das).

VOLKSGEBRUIKEN

Schieten bij huwelijken is Vlaams erfgoed dat moet bewaard blijven!

Dr. Henri Vannoppen

1. Het fenomeen schieten in Kwerps en Sint-Gillis-Waas

Bij de viering van 900 jaar Kwerps (Vlaams-Brabant) in 2010 kwam ook het schieten aan bod: "Vele vast geankerde tradities van Kwerps zijn intussen verloren gegaan. Spijtig genoeg! Onze rijpere generaties zullen zich nog het 'schieten' de avond voor een huwelijk herinneren. Buren en vrienden van de bruid huurden het nodige materiaal. Tot het invallen van de duisternis werd er dan ononderbroken 'geschoten'. Een 'druppelke' hoorde erbij om de hierdoor ontstane droge kelen te smeren". Het Erfgoedhuis Kortenberg ging daardoor op zoek naar de traditie van het schieten (1). Marcel Oelbrandt gaf ons een beeld van dezelfde traditie in het Waasland (Oost-Vlaanderen): "In het Waasland is het schieten met kanonnetjes nog steeds een huwelijks-traditie. Even belangrijk was het 'après-gebeuren'. Gewoonlijk was er een stevige drinkpartij bij de ongehuwde jongelingen. Later gebruikte men in Sint-Gillis-Waas de kanonnetjes van de fruitelers. Ze vervingen de carbuurpotten".

2. Schieten om de boze geesten te verjagen of als uiting van vreugde

K.C.Peeters zag het schieten als een actie tegen de boze geesten: 'Het afschieten van kanonnetjes (dat bijna geheel tot het verleden behoort) en het maken van lawaai op de bruiloftsmorgen kan wel met het verjagen der boze geesten in verband gebracht worden' (2). Het boek 'Vlaamse Volkscultuur. Het traditionele volksleven' zag een evolutie in het schieten van een actie tegen de boze geesten naar een uiting van feestvreugde: "In de hechte buurtgemeenschap was een huwelijk een aantrekkelijke en bijzondere aangelegenheid: iedereen, vooral de jeugd, kon meevieren. De aanstaande bruidegom moest bij zijn afscheid van het jongelingschap zijn vrienden trakteren meestal op een vaatje bier. Op sommige plaatsen in Limburg (Achel, Hamont) heette dat 'kwanselen' en had plaats daags voor de eerste roep in de kerk. Het kerkelijk huwelijk werd driemaal vanaf de preekstoel afgekondigd, dat waren de zgn. roepen. In Sint-Gillis-Waas (Oost-Vlaanderen) zei men: "Ze zijn van de preekstoel

gevallen". Als tegenprestatie voor de traktatie zouden de vrienden op de trouwdag schieten, d.w.z. in uitgeholde bussen of kanonnetjes poeder met geweldige knallen tot ontploffing brengen. De diepere verklaring daarvan is zonder twijfel dat vanouds lawaai als een afweermiddel geldt tegen kwade geesten; alles wat de nieuwe echt kan bedreigen moest op afstand worden gehouden. Toch is het zo goed als zeker dat die primaire betekenis al lang teloor is gegaan en dat het schieten werd gezien als een traditionele uiting van vreugde" (3).

3. Wanneer schiet men?

De gelegenheden waarbij in een dorp geschoten werd waren de volgende:

- 1. de processies: wanneer het H. Sacrament doorkwam of bij de kapelletjes waar de zegen gegeven werd met het H. Sacrament.
- 2. de eerste mis van een priester: bij de eremis van Jozef Poels in Kwerps werd er geschoten tijdens de consecratie. Iemand gaf een teken van uit het sleutelgat van de kerk om op het juiste moment te schieten (4).
- 3. de huwelijken: tot driemaal toe :
 - a) de avond te voren: bij de bruidegom, die voor de nodige bakken bier zorgt. Soms schoot men ook op twee plaatsen wanneer bruid en bruidegom uit verschillende gemeenten kwamen (5).
 - b) voor het vertrek naar de kerk bij de bruid
 - c) aan de kerk na de huwelijksinzegening
- 4. de gouden bruiloften (6)

4. Schieten met de processies te Everberg, te Erps en te Kwerps

We vonden voorbeelden hiervan in Everberg, Erps en Kwerps. In de kerkrekeningen van Everberg (Vlaams-Brabant) vonden we reeds in de 17de eeuw sporen van schieten met de processies. De rekening van de kerk van Everberg van 1649 vermeldde: "item betaelt de poeder om uyt te deylen aen schutters die de processie op den kermisdach hebben vereert naer oude gewoonte 3 gulden". De rekening van 1652 vermeldde: "gegeven aen poeder dat is verschoten op den 12 may 1652 kermisdach deser parochie 6 gulden 14 stuivers" (7).

5. De verschillende systemen van schieten

Men schoot met de volgende instrumenten:

hartje branden gebeurde gewoonlijk in de straat zelf, vooral wanneer het een betonnen baan was. Dat was echter een probleem aan de woning in Weebroekweg nr. 2 te Erps-Kwerps (Vlaams-Brabant). De Weebroekweg was in die tijd nog een aarden weg. Er waren alleen wat kasseien om de Leuvensesteenweg op te rijden. Tegen 'De Koning van Spanje' was echter een stuk beton, waaronder een oude zij- of beerkelder lag. Daar werd het hartje dan ingebrand.

12. Veldkanonnetjes

De laatste uitvinding wat betreft schieten was het veldkanon of het vogelschrikkanon. Het veldkanon dient om de gewassen te beschermen. Het is een moderne vogelschrik. De kanonnen geven een luide knal en de vogels blijven uit de buurt, maar de burens klagen van lawaaihinder. Het veldkanon werkt met butaangas. Om een bepaalde tijd gaat een schot af. Dit systeem werkt automatisch.

13. De traktatie bij het schieten

Het Nieuwblad van 8 mei 1974 gaf een beeld van deze traditie: "De schutters moesten wel op tijd hun drank hebben. De traktatie bestond uit een fles jenever en enkele bakken bier... en geld om nog meer jenever en bier te kopen. Want schieten met al die rook maakt dorstig. En die 'kamerkes' hebben menige schutter één of twee vingers gekost! Gevaarlijk werk immers als ge al een goed stuk op hebt."

In Kwerps kregen diegenen die schoten een vat bier. In Meerbeek (Vlaams-Brabant) kregen we de volgende rekening: "Hier heeft u een voorbeeld van wat men 6 jaar geleden gaf aan zo een groep van 4 à 5 mannen: 5 flessen sterk drank, 4 bakken bier, 2 X 500 fr en 2 X 1000 fr". Dat was traktatie rond 1968.

In Buken (Vlaams-Brabant) schonk men in de winter 'druppels', dus jenever. Men hoorde dan soms ook flauwe schoten. De schieters hadden dan onvoldoende poeder ter beschikking of teveel 'druppels' gedronken. In Zemst-Laar (Vlaams-Brabant) schonk men bier en jenever.

14. De toekomst van dit erfgoed

De laatste jaren wordt er ook nog geschoten in de gemeente Kortenberg, doch minder dan vroeger. Er zijn ook veel minder huwelijken dan vroeger. Men mag nu maar tot 22 u schieten. We hopen dat de traditie van het schieten toch niet zal verdwijnen. Het is erfgoed dat bewaard moet blijven. Dat erfgoed maakt ook het verschil tussen stad en platteland, tussen verstedelijking en het landelijk karakter.

steel was conisch. Men klopte op het voorstuk met een voorhamer. Er waren 2 mannen nodig: één om te kloppen en één om vast te houden. De steel was wat schuin omhoog naar achter toe (12).

In Zaventem had men een 'fonten' blok 10 cm breed en 5 cm dik met 6 à 8 gaten. Er waren twee mannen nodig voor het schieten. Men had een haak van 1 m met een voorstuk dat men in de gaten plofte. Men sloeg op de haak met een voorhamer. Wie schoot was bijna doof. Het aantal slagen steeg naar het einde van de schietpartij toe (13).

11. Een 'fonten' blok met de grote buizen

De 'fonten blok' of de balk bleef dezelfde. Nu schiet men met een buis, waarrond een huls zit met een handvat aan. Deze huls kan men optrekken en naar beneden duwen (het systeem van een fietspomp). Het onderste deel van die buis zette men vast in de gietijzeren blok met gaten. In elk gat legde men een mengsel van geel (zwavel of solfer) en wit poeder (caliumchloraat). Dit stuk ijzer heeft ook zijgaten om de druk op te vangen. Wanneer men de huls met het handvat naar beneden duwt, wordt een sterke drukking op deze poeders uitgeoefend en het zaakje ontploft. Dat is wel gevaarlijk voor het gehoor en men stopte dan ook best watten in de oren. De buis had een veer onderaan. Het was een buis in een buis. Eén man alleen klopte hiermee (14).

De laatste schoten werden ook gegeven door bruid en bruidegom, met hoge laarzen aan en met 'watte' in de oren. Dat is traditie. Het schieten eindigde met het branden van een hart met de initialen van bruid- en bruidegom in de beton. Men gebruikte hiervoor de overschot van het schietpoeder en dat werd in brand gestoken. Dat was ook zo bij mijn huwelijk: "Op 29 maart 1980 ben ik te Kortenberg gehuwd. Mijn echtgenote Greta Schroven droeg het bruidsboeket van haar grootmoeder Marie Van Craenenbroeck. We trouwden per koets. De avond voor het huwelijk werd er te Schoonaarde voor ons deur geschoten. Het hartje met H en G van Henri en Greta moest erbij. De geburen kwamen meevieren" (15). Dat

- 1. Melkkruiken en verfpotten
- 2. Bierkapsulletjes met hamer
- 3. Kanonnetjes
- 4. De plank met gaten
- 5. De jachtgeweren, revolvers en fusées
- 6. Een 'fonten' blok met een haak en een voorhamer
- 7. De 'fonten' blok met buizen
- 8. De veldkanonnetjes

6. Melkkruiken met carbuur of carbid-schieten

Schieten met melkkruiken was in het Dijleland algemeen in het interbellum, maar men kent het ook in het Oosten van Nederland. We gaan daarvoor naar de Achterhoek in de provincie Gelderland. Het gebied ligt tussen de IJssel, de Oude IJssel, de Duitse grens en de Overijsselse streken Salland en Twente.

We geven hierbij een beeld van het carbid-schieten: "Het schieten was een bijzondere gebeurtenis, meestal 's avonds bij het ouderlijk huis van de bruid. Het carbid-schieten is oorspronkelijk een heel oud gebruik. De bedoeling hiervan was om boze geesten weg te jagen met het lawaai en de vruchtbaarheid te bevorderen. Eigenlijk kwam het er op neer dat men weer eens een aanleiding had om gezellig een borreltje te drinken. Onder de nodige zinspelingen ging het knallen net zo lang door, tot de schutters het nodige boksebier werd aangeboden". Hoe schoot men nu in het Achterland? "In een melkbus werd onder een gaatje gemaakt. In de melkbus wordt carbid en water tot een gasvormig mengsel geschud. Hierna werd een lange stok aangestoken en de vlam werd in de melkbus gestoken. Een flinke explosie was het gevolg en het deksel knalde er met een oorverdovend lawaai vanaf. Die knal was soms wel tot 'n kilometer of 5 in de omtrek te horen." (8) Carbid of carbuur is caliumcarbide CaC_2 . Het was gemakkelijk verkrijgbaar aangezien de fietsen met carbuurlampen verlicht werden tijdens het interbellum.

Voor W.O.II schoten Kamiel en Leonard Vanderveken bij huwelijken te Diestbrug onder Erps (Vlaams-Brabant) met melkkruiken. Hier werd eerst het deksel goed op vastgezet. In de bodem van de kruik werd een gaatje gemaakt, waarin een wiekje (een lont) gestoken werd langs waar onmiddellijk de carbuur met een lucifer in brand gestoken werd. De kokende carbuur deed het deksel van de kruik vliegen en dat gaf de slag. Te Diestbrug plaatste men de melkkruik in een bietengroep om het te verwegvliegen van het deksel tegen te gaan. Te Beisem (Vlaams-Brabant)

bond men de melkkruik aan een boom. In Huldenberg (Vlaams-Brabant) werd de melkkruik stevig vastgezet in de grond (9). In Sint-Gillis-Waas (Oost-Vlaanderen) gebruikte men een lege verfpot die men op de zijde legde en klemde onder de voet bij het aansteken met een lucifer. Hoe steviger het deksel vooraf op de verfpot kon gezet worden, hoe groter de knal.

Te Steenokkerzeel (Vlaams-Brabant) werd het deksel van de melkkruik vervangen door een stuk hout dat op de melkkruik geklopt was. Dit werd er met een hamer opgeklopt. Het afgaan van dit stuk hout bracht het lawaai tot stand. Wanneer men goed 'wit' stond met een 'choreaal' (koorknaap), dan kon men 'een wiekske van de kaarsen' krijgen om als lont te gebruiken. Te Wambeek-Steenokkerzeel bouwde men rond 1920 een melkkruik op een 'heuts' of mallejan om beter te kunnen schieten (10).

7. Bierkapsullekes met schietpoeder

Later schoot men met gewone 'bierkapsullekes' of bierkroontjes, waar

men gele 'solfer'(zwavel) met een wit poeder inlegde. Daarna klopte men met een grote hamer op het schietpoeder en het geheel ontplofte.

8. Kanonnetjes of 'kamertjes' met schietpoeder

Het Nieuwsblad van 8 mei 1974 gaf een beeld van de 'kanonnekes' of 'kamerkes': "Wordt er bij u in de buurt nog geschoten wanneer er een trouw is? Vooral in de buurtschap van de bruid dan? Enkele schoten 's avonds, 's morgens heel vroeg de volle klop en natuurlijk ook als de bruidegom komt en de bruidstoet naar 't gemeentehuis of naar de kerk trekt. Dat duurt dan tot 't poeder verschoten is. Men schoot vroeger om lawaai te maken en men maakte lawaai om de boze geesten op de vlucht te jagen voor 't jong koppel. Vroeger schoot men met 'kanonnekes' of 'kamerkes' met poeder of buskruit erin en dan met proppen gazettepapier en een houten stok vastgeklopt. Met de lange gloeiende ovenpook werd de 'lont' dan aangestoken. Gevaarlijk werk. Maar de slagen kon men twee uren ver horen?".

Laurent Van Hove gaf het volgende beeld: "Een kanon woog 2 kg. Het was hol. Onderaan was een gat om fijn gekorrelt poeder in te brengen. Bovenaan duwde men er krantenpapier in vast. Men maakte het papier vochtig om goed te plakken. In de omgeving moest een vuurtje zijn. Het ideaal was het fornuis voor de varkensdrank. Men stak het kanon beneden aan met een haak of een pook. Het kon een 'reutelaar' zijn om het brood uit de oven te halen. Deze haak moest gloeiend heet zijn (11).

9. De plank met gaten, jachtgeweren, revolvers en fusées

In Nederokkerzeel (Vlaams-Brabant) schoot men met een plank met gaten in. Daar legde men het kruit in. Men legde er een stuk ijzer met een lang handvat in en men sloeg hier met de hamer op. De trouwer zelf gaf het laatste schot.

In Zaventem (Vlaams-Brabant) schoot 'Susse van 't pachthof' met zijn jachtgeweer bij huwelijken. Men schoot ook met revolvers, geweren en ook fusées werden afgeschoten bij huwelijken. Dat schieten was vrij algemeen in Europa. Een toeristisch voorbeeld : Kreta. In Kreta bestond de traditie om geweer-schoten te lossen van verschillende vuurwapens waardoor de Kretenzers hun goedkeuring van het huwelijk toonden. Dit is nu illegaal omwille van verschillende ongevallen met dronken schutters en feestvierders.

10. Een 'fonten' blok, een haak en een voorhamer

In Buken (Vlaams-Brabant) haalde men de balk met 3 gaten bij de smid van Ruisbeek (Kampenhout, Vlaams-Brabant). Dat was een 'fonten' of gietijzeren blok. De gaten waren conisch. In de balk waren ook gaten om de druk weg te krijgen. Ook de pin van het voorstuk met een lange